

INFORMAČNÍ VÝCHOVA - KLÍČOVÝ PROBLÉM VYSOKOŠKOLSKÝCH KNIHOVEN?

Barbora Ramajzlová, Výpočetní a informační centrum ČVUT Praha

Problematikou informační výchovy (...informační přípravy, výchovy k práci s informacemi, informační gramotnosti...) se nezabývají pochopitelně pouze vysokoškolské knihovny. Jistě lze akceptovat skutečnost, že knihovny na vysokých školách mají k této problematice velmi blízko. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na novou roli, jakousi hozenou rukavici, před kterou vysokoškolské knihovny v současné době stojí.

Uživatelskou klientelu vysokoškolských knihoven tvoří převážně studenti, a to ne desítky či stovky, ale tisíce. Tento fakt je třeba právě v souvislosti s informační výchovou zdůraznit. Studenti přicházejí povětšinou na vysoké školy nedotčení těmi znalostmi a dovednostmi, které by jim umožnily efektivně pracovat s informacemi. Dokud se nešířily informace „všemi směry a rychlostí větru“, dokud se studovalo pouze ze skript, kterých byl v knihovnách relativní dostatek, nebylo to až tak patrné. Z této doby se datují i první příspěvky k dané problematice. Většinou se jednalo o úvodní přednášky knihovníků, které měly studenty informovat o knihovním fondu a službách jejich mateřské knihovny. Jen výjimečně si některý z knihovníků troufl na víc.

Přestože jev „studuji jen ze skript“ z našich vysokých škol zcela nezmišel, ukazuje se, že informační výchova přestává být pouze koníčkem zapálených knihovníků. Důvody, které k tomu přispívají, jsou známá fakta: neustále se zvyšuje objem informačních zdrojů, odborné informace jsou rychle a dostupně publikovány elektronicky, přístup k informačním zdrojům je čím dál jednodušší (sedím doma, v knihovně, na koleji...), ale také fakt, že ceny informačních zdrojů neustále rostou a je třeba se ptát po efektivitě jejich využití. V neposlední řadě mají zásadní vliv změny ve výuce, a to jak v jejím obsahu, tak ve struktuře studia.

Vysokoškolská knihovna se v těchto souvislostech dostává do nové role. Co je tedy dnes pro ni charakteristické? Stručně to vyjádřím těmito hesly:

* Zpřístupňování *Sdílení *Navigace

Na rozdíl od tradiční knihovny, která uchovávala a zpřístupňovala svoje knihovní fondy (případně půjčovala fyzické dokumenty z jiné knihovny), je dnes ve vysokoškolské knihovně, díky počítačovým a komunikačním technologiím, kladen stále větší důraz na **zpřístupňování** různých informačních zdrojů, resp. konkrétních informací. Uživatel často ani neví, odkud informace pro něj knihovna získává. Tento proces vede k integraci knihoven, k jejich úzké

spolupráci, ke *sdílení* informačních zdrojů. Sdružování finančních prostředků, společné nákupy informačních zdrojů a jejich sdílení - to je jednoznačná strategie vysokoškolských knihoven. Jak bylo výše zmíněno, objem informačních zdrojů se neustále zvyšuje, ale zvyšuje se i jejich dostupnost v našich podmínkách. Nabízeny jsou nejenom volně dostupné informační zdroje na Internetu, ale ve stále větší míře jsou zpřístupňovány komerční informační zdroje, za které vysoké školy platí nemalé finanční prostředky. Jestliže mají být tyto investice vynaloženy efektivně, je třeba, aby uživatelé uměli tyto informační zdroje užívat při studiu či výzkumné práci. Knihovník by jim v této souvislosti měl nabídnout pomoc = *navigaci* při vyhledávání relevantních zdrojů či informací. Výzkumnému pracovníkovi zvětšit šanci věnovat se skutečně výzkumné práci tím, že využije služeb jiného odborníka = knihovníka, studentovi pomoci při orientaci v informačním zabezpečení jeho studia. A z těchto skutečností vychází současné pojetí informační výchovy. Naučit efektivně využívat dostupné informační zdroje a knihovnicko-informační služby. Najít takové formy, které povedou k vytvoření systému informační výchovy jako součásti studia..

Informační výchovou se v současné době zabývají knihovníci na mnoha vysokých školách. Jejich aktivita je rozdílná co do obsahu a rozsahu, také co do kvality. V největší míře jsou realizovány jednorázové přednášky či instruktáže, organizovány jsou různé kurzy a semináře. Na některých vysokých školách jsou knihovníci zvaní do výuky odborných předmětů, výjimečně mají samostatný předmět, který je zařazený v osnovách studia. Tato „nejvyšší forma“ je výsledkem velkého úsilí a osobního nasazení knihovníků. Ve většině případů se knihovníci zabývají informační výchovou nad rámec svých pracovních povinností. Jasně řečeno, vedle svého plného pracovního úvazku v knihovně věnují desítky hodin výuce. V lepších případech jsou za to honorováni. Byť to zní dost pesimisticky, je to úspěšná cesta, která vede mimo jiné k lepšímu postavení knihovníka na vysoké škole. Je to cesta, která umožňuje, aby knihovník, který se podílí na pedagogické činnosti, se stal členem akademické obce.

Jedním z významných faktorů, které ovlivňují postoje i k informační výchově, jsou změny ve výuce, které probíhají na našich vysokých školách. Proces změn obsahu a stylu výuky není nijak dramaticky rychlý, ale patrný je. Je řada pedagogů, kteří vedou studenty k práci s informacemi, vyžadují, aby studovali z různých informačních pramenů a dovedli si je najít - v knihovně, v počítačové síti, kdekoliv. Dokonce jsou i takoví, kteří sami vyhledávají knihovníka, aby se podílel na výuce. Určitý posun lze zaznamenat i v postojích akademických funkcionářů, kteří začínají tyto aktivity přijímat a leckde i podporovat. Tyto změny nepřicházejí samy od sebe, ale jsou vyvolány různými skutečnostmi. Jednou z těchto skutečností je např. státní informační politika a její koncepce ve vzdělávání. Dalším momentem jsou dlouhodobé záměry rozvoje vysokých škol, ve kterých jsou uvedeny i postoje k informačním zdrojům, jejich dostupnosti k informačním technologiím ve vztahu ke vzdělávání apod.

Zásadním zlomem v této souvislosti je připravovaná restrukturalizace studia na našich vysokých školách. „Konstrukce jednotlivých studijních programů vysokých škol musí směřovat postupně k cílovému stavu, umožňujícímu pokračování v dalším studiu hned, nebo až po určité době, na téže či jiné, domácí nebo zahraniční vysoké škole, vždy po splnění požadavků příslušného navazujícího studijního programu. Prioritami rozvoje v této oblasti je proto modulární stavba studijních programů, využití všech možností kreditního systému umožňující také změnu vzdělávací cesty a důslednější uplatňování třístupňové struktury studia (bakalářské, magisterské a doktorské studijní programy) v terciárním sektoru. Tento záměr je plně v souladu s procesy harmonizace vysokoškolského vzdělávání v Evropě, jak bylo vyjádřeno v Sorbonnské deklaraci a dále rozpracováno v Boloňské deklaraci z června 1999.“[1]

V současné době probíhá na všech vysokých školách otevřená diskuse k přestavbě studia. Záměrem je, aby restrukturalizované studium bylo zahájeno ve školním roce 2002-2003, někde i dříve. Na většině vysokých škol bude třístupňová struktura studia – bakalářské, magisterské, doktorské (Bc.-Mgr.(Ing.) - Ph.D.). Nově koncipované bakalářské studium zpřístupní vysokoškolské studium většímu procentu mladé populace než dosud, bude umožňovat prostupnost studia, omezí současnou neúspěšnost studentů na začátku studia (nejtěžší teoretické předměty jsou tradičně v prvních ročnících studia). Pouze část bakalářů bude mít možnost pokračovat v magisterských programech, které budou podstatně náročnější. Zjednodušeně lze charakterizovat profil absolventa takto: bakalář ví jak, inženýr ví proč.

Ve světle všech uvedených souvislostí se nabízí jednoznačně kladná odpověď na položenou otázku, zda vůbec knihovníci mají uvažovat o informační výchově, zda je to jejich úloha. O potřebě informační výchovy jsou všichni knihovníci dostatečně přesvědčeni, bohužel často na rozdíl od pedagogů. Kdo jiný by tedy měl zvednout onu pomyslnou rukavici? V přípravě bakalářských studijních programů je neopakovatelná šance pro uplatnění informační výchovy, která bezesporu patří do výbavy absolventa bakalářského studia. Je jasné, že je to šance pro připravené knihovníky, kteří budou umět koncipovat informační výchovu jako učební předmět, připravit osnovy, studijní materiály, a ve výsledku i učit. Je to šance pro spolupráci mezi knihovníky, protože základní obsah informační výchovy je stejný, ať školíme budoucího lékaře nebo technika. Je velmi důležité, aby se snahy o integraci informační výchovy do výuky setkaly s úspěchem, proto velmi záleží na tom, jak bude připravena. Je třeba počítat s nedůvěrou, zda jsme schopni tento úkol zvládnout, protože jsme jenom „knihovníci“. Proto je zásadní spolupráce s pedagogy, a to nejen při přípravě vlastního předmětu, ale i v dalších krocích.

Informační výchova je ideálním předmětem, ve kterém lze kombinovat různé formy, metody a způsoby výuky. Vzhledem k vysokému počtu studentů, pro které bude předmět koncipován, je třeba využívat možností moderních informačních a komunikačních technologií, a to jak ve zpřístupňování textů ob-

sahujících terminologii, popisy a návody k jednotlivým informačním systémům, zdrojům a službám, tak i v přípravě výukových programů (testů) pro samostatnou práci uživatelů. Jedná se tedy o přenos reálné výuky do virtuální podoby, ne však v celém rozsahu, vždy je třeba zachovat i přímý kontakt uživatele s učitelem. Ze zahraničních projektů, programů a materiálů, které se zabývají informační výchovou uživatelů v akademickém prostředí vyplývá několik hlavních zásad, které byly zmíněny v příspěvku PhDr. Tiché a Mgr. Žižkové [2]:

- a) spolupráce s jinými školami při tvorbě výukových programů na národní i mezinárodní úrovni,
- b) podpora distančního a celoživotního vzdělávání,
- c) začlenění informační výchovy do systému virtuálních univerzit,
- d) využití nejnovějších informačních a komunikačních technologií,
- e) vyžadování samostatného přístupu a práce jednotlivých uživatelů,
- f) vytváření programů informační výchovy pro jednotlivé vědní obory.

Tyto zásady by se měly stát východiskem při přípravě všech aktivit na poli informační výchovy. Spolupráce na národní úrovni byla zahájena v rámci Sekce pro vysokoškolské knihovny Rady vysokých škol. Pod vedením PhDr. Tiché (ČVUT) byla založena pracovní skupina pro informační výchovu.

Literatura:

- [1] *Dlouhodobý záměr ministerstva a dlouhodobé záměry veřejných vysokých škol* [online]. Praha : MŠMT, 2000. [cit. 2000-07-14]. Dostupný z WWW < <http://www.msmt.cz/cp1250/skupina3/skoly.htm> >
- [2] TICHÁ, L., ŽIŽKOVÁ, Š. Knihovník za katedrou. In: *Sborník příspěvků z Celostátní porady vysokoškolských knihoven 1999, Ostrava, 9.-10. listopadu 1999* [online]. Ostrava : VŠB, 1999. [cit. 2000-07-14]. Dostupný z WWW < <http://knihovna.vsb.cz/> >